

УДК 338.439.02

*Г.П. Лисенко, аспірант¹,
молодший науковий співробітник,
Інститут продовольчих ресурсів НААН*

ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ СИРОВИННОГО ПОТЕНЦІАЛУ М'ЯСОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ

В статті проаналізовано складові державної стратегічної політики розвитку сировинного потенціалу м'ясопереробної галузі. Оцінено результати здійснення Національного проекту «Відроджене скотарство». Проаналізовано діючі стратегії розвитку харчової промисловості, що стосуються м'ясопереробної галузі та тваринництва. Розглянуто основні складові Проекту Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки. Зазначено, що на сьогоднішній день м'ясопереробна галузь не повною мірою використовує свій сировинний потенціал. Цьому є ціла низка проблем, які пов'язані з тваринництвом: інвестиційна непривабливість галузі, нестабільність державної фінансової підтримки, зношеність виробничої бази, постійне скорочення поголів'я, гостра необхідність в гармонізації вітчизняних та європейських стандартів якості кінцевої продукції, нерозвинений експортний потенціал тощо.

***Ключові слова:** державна стратегічна політика, сировинний потенціал, м'ясопереробний комплекс, тваринництво.*

*H.P. Lysenko, Ph.D. student,
Jun. res. worker,
Food Resources Institute of NAAS*

PRINCIPLES OF NATIONAL STRATEGIC POLICY OF DEVELOPMENT OF RAW MATERIAL POTENTIAL OF MEAT PROCESSING INDUSTRY

The article analyzes the strategic components of the state policy of raw potential of the meat processing industry. The results of the national project "Recovering of cattle breeding" is evaluated. The current strategy of development of food industry concerning the meat industry and livestock is analyzed. The basic components of the Project of the Unified comprehensive strategy of development of agriculture and rural areas in 2015-2020 years was considered. It is noted that meat processing industry does not fully use its raw potential to date. There are a whole range of problems associated with stockbreeding: industry is not attractive for investment, unstable state financial support, obsolescence of production base, permanent reduction in the number of animals, urgent need for harmonization of national and European standards of quality of the final product, undeveloped export potential etc.

***Keywords:** national strategic policy, raw potential, meat processing industry, stockbreeding.*

*A.P. Lysenko, аспирант,
младший научный сотрудник,
Институт продовольственных ресурсов НААН*

ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ РАЗВИТИЯ СЫРЬЕВОГО ПОТЕНЦИАЛА МЯСОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩЕЙ ОТРАСЛИ

В статье проанализированы составляющие государственной стратегической политики развития сырьевого потенциала мясоперерабатывающей отрасли. Оценены результаты осуществления Национального проекта «Возрожденное скотоводство».

¹ Науковий керівник: д.е.н., с.н.с. О.В. Коваленко

Проанализированы действующие стратегии развития пищевой промышленности, касающиеся мясоперерабатывающей отрасли и животноводства. Рассмотрены основные составляющие Проекта Единой комплексной стратегии развития сельского хозяйства и сельских территорий на 2015-2020 годы. Отмечено, что на сегодняшний день мясоперерабатывающая отрасль не в полной мере использует свой сырьевой потенциал. Этому есть целый ряд проблем, связанных с животноводством: инвестиционная непривлекательность отрасли, нестабильность государственной финансовой поддержки, изношенность производственной базы, постоянное сокращение поголовья, острая необходимость в гармонизации отечественных и европейских стандартов качества конечной продукции, неразвитый экспортный потенциал и т.д.

Ключевые слова: государственная стратегическая политика, сырьевой потенциал, мясоперерабатывающий комплекс, животноводство.

Постановка проблеми. Незважаючи на великий потенціал України в розвитку тваринництва та м'ясопереробної галузі, а саме наявність сприятливих природно-кліматичних умов, земельних, трудових ресурсів, ці галузі перебувають в досить складному стані. Відсутність стабільності та державної підтримки сільськогосподарських виробників, зношеність виробничої бази, непрогнозована цінова політика, нерозвинений експортний потенціал, і як наслідок, відсутність ринків збуту – усе це негативно позначається на галузі. Крім того, тваринництво – це вкрай неприваблива для інвестування галузь. Якщо птахівництво і свинарство, з урахуванням специфіки виробництва, є більш-менш привабливими для інвестицій, то скотарство відносять до так званих «довгих грошей», оскільки на те, щоб отримати повноцінну корову, треба вкласти велику суму коштів і багато часу (6-7 років), що нині надто ризиковано. Виробники відмовляються від неприбуткових напрямків діяльності, щоб вижити. В умовах економічної та політичної нестабільності вітчизняне скотарство потребує ще більш ефективного державного захисту, побудови виважених та комплексних стратегій відновлення галузі та підвищення конкурентоспроможності, щоб бути в змозі на рівних конкурувати на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теоретичного аспекту державної політики управління розвитком галузі тваринництва, зокрема підвищення її конкурентоспроможності, є предметом досліджень багатьох учених: Я.М. Гадзала, В.Я. Месель-Веселяка, Б.Я. Панасюка, М.П. Сичевського, А.Е. Юзефовича, Л.В. Дейнеко, В.І. Власова, П.Т. Саблука, М.Й. Хорунжого, О.М. Комякова, М.Х. Корецького, С.І. Дем'яненка, Сус Л.В. та інших. У своїх працях вони розглядали законодавчу підтримку, механізм бюджетних асигнувань, стратегічні плани, спрямовані на відновлення та розвиток, як харчової промисловості в цілому, так і тваринницької галузі зокрема. Проте, на даний момент, немає достатніх підстав стверджувати, що всі питання проблеми ефективного регулювання галузі тваринництва одержали вичерпне наукове і методичне обґрунтування. Навпаки, попри впровадження державних заходів покращення ситуації в тваринницькій галузі, її продуктивність та конкурентоспроможність різко скорочуються. Це свідчить про те, що проблема державної стратегічної політики щодо підвищення низької конкурентоспроможності м'ясопереробної галузі залишається вкрай актуальною і потребує подальшого вивчення.

Мета статті – оцінка державної стратегічної політики управління розвитком сировинного потенціалу м'ясопереробної галузі та аналіз ефективності її реалізації.

Виклад основних результатів дослідження. *Конкурентоспроможність* – здатність певного об'єкта або суб'єкта перевершити конкурентів у заданих умовах. Конкурентоспроможність розглядають за чотирма основними групами об'єктів: товар, підприємство (як виробника товарів), галузь (як сукупність підприємств, що пропонують товари та послуги), регіони (райони, області, країни, або їх групи). У нашому дослідженні

ми вивчали особливості державної стратегічної політики управління розвитком конкурентоспроможності як харчової галузі в цілому, так і м'ясопереробної галузі зокрема.

Вважаємо, що під *конкурентоспроможністю галузі* слід розуміти здатність створювати зростаючий обсяг доданої вартості на основі підвищення ефективності використання чинників виробництва, забезпечення інвестиційної привабливості бізнесу і освоєння нових ринків, а під *державною стратегічною політикою управління її розвитком* – загальний або деталізований в процесі управління державний план економічної діяльності, який в своїй основі охоплює тривалий період і спрямований на досягнення головної, складної цілі, а саме – підвищення та розвитку конкурентоспроможності певної галузі національної економіки.

М'ясопереробна галузь є однією з основних галузей харчової промисловості України. За останні два десятиліття в силу цілої низки негативних факторів прибуткова раніше галузь втратила свою потужність. Виробництво м'яса та м'ясної продукції скоротилося майже в три рази, споживання – більше як в два. Не втішає і конкурентоспроможність продукції на міжнародних ринках. Українські м'ясопродукти часто не відповідають Європейським стандартам якості та мають надто високу ціну. Це ускладнює експорт.

Для протидії вище вказаним несприятливим явищам в українській м'ясопереробній галузі, державні органи влади в різні роки розробляли програми по відновленню сировинної бази цієї галузі – тваринництва.

Національний проект «Відроджене скотарство» було розроблено відповідно до Указу Президента України № 504/2011 «Про Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». В його основу покладено основні принципи «Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» та законів України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції», «Про племінну справу у тваринництві», «Про молоко та молочні продукти», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про ветеринарну медицину», Постанову Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо активізації роботи з розвитку тваринництва», Земельний кодекс України та інші нормативно-правові акти з питань тваринництва.

Серед основних цільових індикаторів проекту «Відроджене скотарство», вартими нашої уваги були:

- збільшення реалізації яловичини в живій масі із 0,68 млн т у 2011 р. до 1,02 млн т у 2015 р. [5] (станом на 2015 рік реалізація яловичини в живій масі склала 0,65 млн. тонн);
- збільшення поголів'я корів з 2,63 млн (2011 р.) до 2,72 млн голів (2015 р.), переважно за рахунок сільгосппідприємств з 0,59 до 0,79 млн гол. [5] (фактично поголів'я зменшилося; станом на 1 січня 2016 року воно становило 2,17 та 0,5 млн гол. відповідно).

Порівнюючи цільові індикатори проекту та фактичні статистичні дані його реалізації, можна зробити висновок про невиконання поставлених цілей Національного проекту «Відроджене скотарство». Більше того, розглянуті показники не просто не збільшилися, вони скоротилися. Проте, варто відзначити, що у 2013 році реалізація яловичини в живій масі збільшилася і складала 0,73 млн т. Хоч це підвищення і не було значним, але позитивна тенденція існувала. У 2014 році цей показник скоротився до 0,7 млн т, а 2015 року різко впав на 7%, досягнувши 0,65 млн т.

Показник поголів'я корів на відміну від попереднього мав зовсім іншу тенденцію. В період 2011-2015 рр. він щороку невідхильно скорочувався, у 2015 році сягнувши значення меншого від початкового на 17% (або на 464,6 тис. голів). Проте поголів'я ВРХ характеризувалось, так само як і реалізація яловичини, спочатку зростанням свого значення, а потім скороченням. Так, станом на 1 січня 2014 року цей показник досяг 4,53 млн голів (свого найбільшого за період 2011-2016 рр. значення), після чого почав скорочуватися і у 2016 році досяг 3,75 млн голів.

Причинами цього стало багато факторів, головними з яких можна виділити: погіршення економічної та політичної ситуації в країні, в тому числі внаслідок анексії АРК та антитерористичних операцій в Донецькій та Луганській областях, а також відсутність стабільної державної підтримки сільгоспвиробників. До того ж, потрібно не забувати про припинення врахування АРК в загальній статистиці, починаючи із 2014 року.

Поставлені цілі проекту не було досягнуто також через скорочення фінансової підтримки галузі. Так, попри те що бюджетні надходження мали зростати або хоча б бути стабільними протягом періоду реалізації проекту, реальна картина виглядала зовсім інакше. Протягом 2012-2014 рр. ситуація була більш-менш стабільною, але якщо проаналізувати Державний Бюджет України на 2015 рік, можна побачити, що в першій його редакції взагалі не було програми підтримки тваринництва, в той час як у 2014 році на неї виділяли 888 млн гривень в рамках фінансування Міністерства аграрної політики і продовольства. Після внесення Верховною Радою змін до Держбюджету, на державну підтримку галузі тваринництва було виділено 250 млн гривень, що майже в чотири рази менше від відповідної суми 2014 року. Більше того, в 2016 році ця сума скоротилася іще більше. Державна підтримка тваринництва в 2016 році склала всього 50 млн грн.

У 2013 році було представлено *Стратегію розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року*. Розпорядження № 806-р Кабінету міністрів України про схвалення Стратегії було затверджено 17 жовтня 2013 р. Метою Стратегії є створення організаційно-економічних умов для ефективного розвитку аграрного сектору шляхом забезпечення єдності економічних, соціальних і екологічних інтересів суспільства та стабільного забезпечення населення якісною, безпечною, доступною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, а харчової промисловості – сільськогосподарською сировиною.

Для забезпечення розвитку галузей аграрного сектору економіки, в рамках Стратегії, передбачається надання пріоритетної підтримки тваринництву, зокрема, м'ясному скотарству, свинарству, козівництву, вівчарству, кролівництву, бджільництву, індиківництву – за рахунок мотивації особистих селянських господарств, кооперативів та середніх господарств; свинарству у великих господарствах – за умови високого рівня автоматизації та механізації виробництва [10].

У оголошеній Президентом України Петром Порошенком *Стратегії сталого розвитку "Україна - 2020"* акцент у галузі харчової промисловості ставиться на підвищенні якості її продукції. Зокрема, з метою розширення та спрощення доступу українських товарів на ринки держав-членів Європейського Союзу, підкреслюється необхідність приведення системи технічного регулювання у відповідність із європейськими вимогами та завершення реформування системи державного контролю за безпечністю та якістю харчових продуктів.

З цією метою планується реалізація Реформи у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів. Крім цього, буде проведена Реформа сільського господарства та рибальства, що охоплюватиме сировинну базу м'ясопереробної галузі – тваринництво [9].

Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило проект *Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки* для вирішення реальних потреб галузі, внаслідок всеохоплюючого процесу консультацій із зацікавленими сторонами, зокрема представниками громадянського суспільства, бізнесу, а також міжнародними донорами.

Основною метою стратегії є підвищення конкурентоздатності сільського господарства і сприяння розвитку сільських територій на сталій основі відповідно до стандартів ЄС і міжнародних стандартів.

Стратегія визначає план розвитку аграрного сектору України та сільських територій на період 2015-2020 рр. Вона побудована на чинних стратегічних документах, зокрема Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» і Коаліційній Угоді 2014 року. Як стверджується у Проекті Стратегії від 26 жовтня 2015 року представлений Міністерством

аграрної політики та продовольства України «Стратегія визначає довгострокову концепцію розвитку сільського господарства і сільських територій, надає базу для стабільної, передбачуваної і прозорої правової системи, спрямованої на покращення ділового клімату, протидію корупції і стимулювання інвестицій для модернізації сільськогосподарського сектору. Вона також надає підґрунтя для проведення інституціональної реформи, необхідної для ефективного контролю і реалізації. Стратегія пропонує збалансований підхід до посилення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору і збільшення експорту, намагаючись водночас забезпечити рівномірний розподіл наявних переваг, зокрема, за рахунок сприяння розвитку сільських територій і покращення якості життя у найбідніших регіонах, та збереження природних ресурсів і довкілля» [3].

Відповідно до Проекту, Стратегія охоплює *10 головних пріоритетів*, що забезпечують комплексну, неупереджену, реалістичну концепцію розвитку та загальні засади реформування: діловий клімат і протидія корупції; земельна реформа; інституціональна реформа; продовольча безпека; оподаткування; розвиток агропродовольчих ланцюгів доданої вартості; сільський розвиток – відродження українського села; доступ до міжнародних ринків, торговельна політика та просування експорту; аграрна наука, освіта, інновації та дорадчі послуги; захист довкілля та управління природними ресурсами, зокрема лісовим та рибним господарством.

Серед запропонованих заходів досягнення цілей стратегії, в Плані дій на 2015–2020 роки Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій безпосередньо м'яса, продуктів його переробки та тваринництва стосуються наступні:

- розробити та запровадити механізми роздержавлення установ, задіяних у сфері державного контролю виробництва та обігу харчових продуктів та побічних продуктів тваринного походження. Подати у встановленому порядку проект закону «Про приватну ветеринарну практику»;

- забезпечити підтримку Мінагрополітики доопрацьованих із експертами ЄС, зареєстрованих у Парламенті законопроектів: «Про безпечність і гігієну кормів» №2845, «Про державний контроль, що здійснюється з метою перевірки відповідності законодавству про безпечність та якість харчових продуктів і кормів, здоров'я та благополуччя тварин» №0906;

- підготувати законопроект щодо змін до Закону України «Про побічні продукти тваринного походження що не призначені для споживання людьми»;

- провести оцінку нормативно-правових актів та дійсного стану відповідності положенням законодавства ЄС щодо визначення деяких показників умов виробництва, якості основних соціально та економічно значущих видів продукції тваринництва та рослинництва;

- розробити та узгодити з ключовими зацікавленими сторонами проекту закону про внесення змін до Податкового кодексу України, що продовжуватимуть дію спеціального режиму ПДВ на перехідний період як базовий механізм підтримки тваринництва та для малих сільськогосподарських виробників.

Очікувані результати від здійснення вище наведених заходів: сприяння прозорості та розширенню експорту відповідної продукції на міжнародні ринки, зокрема ринок ЄС; можливість повільного та виваженого перебудовування принципу ведення господарство, засобів утримання, транспортування та забою тварин, методів отримання продуктів тваринного походження та подальшого поводження із ними; можливість максимально тривалий період зберегти історично усталені ринки із країнами, які не визнають систему контролю ЄС; збереження діючого рівня державної підтримки тваринництва та малих сільськогосподарських виробників; подолання поточної кризи, пов'язаної з політично мотивованим закриттям експортних ринків збуту і різким скороченням купівельної спроможності вітчизняних споживачів; забезпечення здоров'я людей та тварин, захист навколишнього середовища [3].

Висновки

На сьогоднішній день м'ясопереробна галузь працює в умовах дефіциту сировини. Хоча держава затверджує та активно впроваджує стратегії подолання кризи в галузі, в більшості випадків вони не спрацьовують. І причиною цього не завжди є невідповідність впроваджувальних заходів. Постійна нестабільність економічної та політичної ситуації особливо гостро останніми роками впливає на усі сфери діяльності в країні. Крім того, існує ціла низка проблем, які нерозривно пов'язані із тваринництвом: інвестиційна непривабливість галузі, нестабільність державної фінансової підтримки, зношеність виробничої бази, постійне скорочення поголів'я, гостра необхідність в гармонізації вітчизняних та європейських стандартів якості кінцевої продукції, нерозвинений експортний потенціал тощо.

Національний проект «Відроджене скотарство», на жаль, не зміг покращити ситуацію в тваринництві, а робити висновки щодо ефективності реалізації стратегій, що мають завершитися лише у 2020 році, поки іще рано. Слід зазначити, що за останні роки виробництво тваринницької продукції зменшувалось, а поголів'я ВРХ швидкими темпами скорочувалось. Для подолання проблем в галузі та підвищення конкурентоспроможності вкрай необхідною є подальша розробка та якнайшвидше впровадження Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки.

Література

1. Борисова Т.М. Конкурентоспроможність галузі: детермінанти формування та сучасні методи оцінювання // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 6. Т.1 – с. 54-60.
2. Державна служба статистики України. Доступ до публічної інформації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Доступ до публічної інформації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16025>.
4. М'ясопереробний комплекс України: сучасний стан та перспективи розвитку / Г.П. Лисенко, О.В. Коваленко. – Інститут продовольчих ресурсів НААН України. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2015. – 63 с.
5. Національний проект "Відроджене скотарство". — К.: ДІА, 2011. — 44 с. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://naas.gov.ua/content/skotar.pdf>.
6. Сичевський М. П. Розвиток харчової промисловості: акценти державної політики / М. П. Сичевський, А. Е. Юзефович // Економіка АПК. - 2014. - № 7. - С. 46-52. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2014_7_10.
7. Степанюк О. Тваринництво в Україні – відродження чи занепад? / О. Степанюк // Агробізнес сьогодні. – 2012. – №11 (234). - Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/suchasne-tvarynnytstvo/1105-tvarynnytstvo-v-ukraini-vidrozhennia-chy-zanepad.html>.
8. Сус Л. В. Головні аспекти державного бюджетного фінансування галузі тваринництва / Л. В. Сус // Продуктивність агропромислового виробництва. економічні науки. - 2014. - Вип. 25. - С. 39-44. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2014_25_9.
9. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020". Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
10. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Розпорядження Кабінету міністрів від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#n7>.